

Kirik ja lapsed.

A. Grünberg, Pärnu praost.

Kõne usuteadlaste konverentsil Tartus, 26. I. 1933.

Trükitud usuteadlaste
konverentsi soovil.

Meie kiriku noorsootöö üle on viimastel aastatel palju kirjutatud ja palju kõneldud. Need kirjutused ning kõned ei ole olnud asjata: Noorsootöö on edenenud meie kirikus; meil on praegu kutseline noorsootöö juhataja, kes on käinud paljudes kogudustes tööd õhutamasa ja juhtnõore andmas. Ja andku Jumal, et alustatud töö ei jääks seisma, vaid et ta nii kasvaks, et paljud, paljud meie koguduste noori selles töös saaksid kaasa tõmmatud.

Kiriklik laste usuline kasvatustöö on aga palju vähem leidnud tähelepanu ja käsitlemist, — vähemalt üldsuse poolt. On küll olnud üksikuid katseid seda asja korraldada, on sellest vahete-vahel kirjutatud, peetud üks ülemaaline lastejumalateenistuste ja pühapäevakooli tegelaste konverents Tallinnas, on igal aastal kirjutatud aruandeid, kui palju peeti lastejumalateenistusi, kui palju oli lapsi pühapäevakoolides. Kuid see ongi peaaegu kõik. — Mõõdunud aastal oli siiski võimalik paaril korral sellele tähtsale küsimusele juhtida tähelepanu. Neil koosolekuil võeti ka vastu kohustavad otsused. — On aga küsitav, kas need on leidnud kõikjal täitmist ja teostamist. — Olen sellepärast väga tänulik hra Piiskopile ja usuteadlaste konverentsi juhatajale, et see põlev küsimus ikka jälle päevakorda on võetud. — Ärgu jäägu lastetöö küsimus ka tulevikus ei usuteadlaste konverentsi, ei kirikupäeva, ei ka praostkonna sinodite päevakordadest välja seni, kuni oleme suutnud lastejumalateenistusi ja pühapäevakoole nii organiseerida, et suurem osa meie koguduste lastest tuleksid pühapäeviti oma Õnnistegija juurde. Ärgu vaikigu hüüd-

jad hääled enne, kuni kõikidel koguduse juhtidel selge on, et seda tööd peab kirik tegema, kui ta tahab seista oma ülesande kõrgusel, ja kui ta tahab, et ka tulevikus meie kogudused püsiksid. —

Piiblis seisavad imeilusad sõnad: „Lapsed on pärisosa Jehoova käest, ihusugu on armuand. Sinu naine on nagu viljakas viinapuu su koja ees, su lapsed on kui õlipuu võsud su laua ümber. Vaata, nõnda õnnistatakse tõesti seda meest, kes Jehoovat kardab.“ (Ps. 127, 128). Need sõnad sisaldavad piibli vaate lastele: lapsed — Jumala and, lapsed — Jumala õnnistus. Ja meie mõistame nende vanemate kurbust, kellel ei olnud lapsi. Nad tundsid endid Jumalast mahajäetuina, nad tundsid nagu oleks Jumal oma õnnistava käe neilt ära võtnud. Meie mõistame Hanna valu ja pisaraid, saame aru ta palvest ja igatsusest, et Jumal talle kingiks lapse. Meie mõistame ka Hanna rõõmu ja tänu, millega ta tuleb oma Jumala ette, kui ta palve leidis täitmist.

Uus Testament räägib meile Jeesuse suhtumisest lastesse: Jeesus seab täiskasvanuile eeskujuks lapse, Jeesus hindab lapselikku meelt. Lastele töötab ta taevariigi ja ainult õige lapsemeelega on täiskasvanulgi võimalik pääseda jumalariiki.

Kui nüüd piiblis lapsele osaks saab selline kõrge hinnang, kui lapsele vaadatakse kui väärtuslikule varandusele, mis saadud Jumalalt, siis ei puudu piiblis ka juhtnöörid, mis meile peavad näitama, kuidas kasvatada lapsi, et nad tõesti võiksid kasvada Jumala lasteks ja taevariigi kodanikeks. Piiblis on palju juhatusi selle kohta, kuidas lapsed peavad suhtuma vanematesse. Nende juhatusete kokkuvõte on neljandamas käsus: Austa oma isa ja ema! Kuid piiblis ei puudu ka juhatused, mis antud vanemaile laste kasvatamiseks.

Nii antakse meile juba Vanas Testamendis õige õpetuse suund, kui kästakse lastele jutustada Jumala vägevatest ilmutustest ja istutada Jumala sõnad ja käsud lastele südamesse. (5. Moos. 4, 9, 10). Ei puudu ka vaga kasvatus kaunid eeskujud piiblis.

Sama Hanna, kellest kuulsime eespool, viib oma poja preestri juurde, et laps juba maast madalast kasvaks Jumala läheduses.

Kui vaatame Jeesuse elu, siis kujutab Luukas meile seda õhkkonda, milles kasvas Jeesus, kui ta kirjutab: „Ja Jeesus kasvas tarkuses ja pikkuses ja armus Jumala ja inimeste juures.“ (Lk. 2, 52). Ja hiljem kuuleme, et

Ar 933
Grünberg

AR RAHVUS-
RAAMATUKOGU

128.125^x

Jeesus läks oma viisi järele hingamisepäeval koguduse kotta. Juba lapsepõlves oli talle kirikutee tuttavaks ja armsaks saanud. — Oh, kui ilus eeskuju meigi lastele!

Sama Jeesus kutsub lapsukesi oma juurde, ta hindab väga kõrgelt lapse kasvatamist ja nende õigele teele juhutamist ja ta nõuab valjut karistust neile, kes ühte neist pisikesist pahandab, kes minu sisse usuvad.“ (Mt. 18,6). Ka apostel Paulus kirjutab Eev. 6.4. „Teie isad, ärge äritage oma lapsi vihale, vaid kasvatage neid karistamises ja Issanda manitsemises.“ Kristlikus kodus pöördagu laste usulisele kasvatusesele eriline tähelepanu.

Kui eelpool toodud Pühakirja kohtadele veel juurde lisada Jeesuse viimane käsk Mt. 28, 19 20. siis peaks üldiselt olema selge piibli hinnang laste kohta, aga ka see suund, kuhu lapsi tuleb juhtida. Kes jätab oma lapse usulise kasvatusese hooletusse, see ei tunnista Kristuse käsku, sellel tuleb aga oma kasvatustöö eest vastutust kanda. —

Kes on siis selle kasvatustöö tegijad? — Muidugi vanemad ja kodu, kuid kristlikud vanemad ja kristlik kodu. — Seda sõna rõhutan siin eriti.

Kristlikud vanemad ja kristlik kodu võivad väga hästi oma ülesannet täita, ja nad teevad ka seda. — Kuid, kui palju on meil sellaseid kristlikke kodusid? — Kui mõnikümmend aastat tagasi emade auasjaks, — aga ka südameasjaks oli oma lastele jutustada piiblilugusid ja laulda nendega kirikulaule, siis on see viis paljudes kohtades praegu kadumas. — Hiljuti olin ühes suures koguduses kirikukatsumisel. Kirikukatsumise protokollis on küsimus: Kuidas on lugu koduse laste õpetusega? Vastus: Väga vähe on neid kodusid, kus lapsi veel usuõpetuses õpetatakse. See oli 11000 hingeline kogudus. Ja üks koolijuhataja, kes oli koguduse nõukogu liige, kinnitas, et lapsed päris minimaalsete teadmistega usuõpetuses algkooli tuluvad. Enne nad oskasid hulga kirikulaule, nüüd mõne üksiku.

Ei taha siin juures pikemalt peatuda. Meil kõigil on selge: kristlikke kodusid on väga vähe, veel vähem on neid kodusid, kus tõsiselt täidetakse Jeesuse sõnu: Teie aga õpetage neid pidama kõike, mis mina teid olen käskinud.

Praegune rahutu aeg on ka kodult tema rahu ja rõõmu röövunud. Ja kui sellastes kodudes enne vaid traditsiooni usk valitses, mis piirdus vastavate ametialituste

toimetustega, kord aastas armulaua käimisega, ja mõnikord kirikusse minekuga, siis on paljud kodud enesest ka need vanad kombesid äraheitnud ja rabelevad ise edasi oma jõule lootes. Neis kodudes puudub rahu, neis kodudes puudub soodus õhkkond usulise kasvatuse jaoks.

Edasi — kool, riiklik kasvatusasutus. — Möödunud aastal peatusin kooli juures pikemalt ja ma ei taha neid mõtteid korrata. Meil on kindlasti häid usuõpetajaid, kes ise sügavalt usklikud inimesed, ja kes püüavad oma võimete kohaselt usuõpetust hästi õpetada. Niisugustes koolides võivad lapsed saada häid juhatusi usuelus, niisugustes koolides näevad nad ka õilsat eeskujut, mis veelgi tähtsam. Kuid ma tähendan, et usuliselt mõjutada võib ikkagi kristlik kool. Kas meil on palju kristlikke koole, kus ühine kristlik vaim valitseb, seda ei julge ma mitte öelda.

Toon mõningad faktid: Koguduses, kus käisin kirikukatsumisel, on kaks kooli, mille õpetajad end lasksid lahutada, et säilitada omi kohti. Nüüd elavad lahutatud abikaasad ühes majas, küll teine teises otsas ja käivad keskel ema juures söömas! — Ilus eeskujut lastele, — ilus näide VI. käsu õpetamisel! — Ja teine paar on lahutatud ja kahte kooli paigutatud. — „Mis Jumal on ühte pannud, seda ärge inimene lahutagu!“ — Kui aga majanduslikud kaalutlused nõuavad, siis lähevad laste õpetajad, laste kõlblise ja usuelujuhid lahku! — Sama koguduses kaebas ärdalt üks perenaine: sääl koolis meie lapsed küll usuõpetuses midagi ei õpi. — Üks ametivend, kes oma vaadete poolest kuulub vabameelsete hulka, tähendas ühe oma naabruses asuva koolijuhataja kohta: see on ju täieline usuvastane! Ta hävitab, ta rikub kõik. See terve kool on sarnane. Ja üks teine kristlik koolijuhataja, kes ka kiriku elust aktiivselt osavõtab, tähendas sama kooli kohta: Mina omi lapsi ilalgi sinna ei pane, see kool hävitab laste usu täielikult.

Tean kooli, kus koolijuhataja abikaasa vahakord naabri taluperemehega on kogu vallarahva kõneaineks. Koolijuhataja ei suuda mitte luua korda omas majas. — Need on üksikud mulle teadaolevad faktid. — Usuõpetaja peab olema eeskujuks lastele. Kutse-eetiline puhtus on sama tähtis ja sama nõuetav nii kiriku- kui kooliõpetajalt!

Ja usulise kasvatuse tagajärjed selliste kasvatusviiside juures? — Nad on muidugi väga väikesed!

Olen aastate jooksul olnud usuõpetaja kaubanduskoolis. Igal sügisel puutun kokku 50–60 lapsega, kes lõpetanud algkooli ja õppinud usuõpetust. Nende teadmised on siiski õige väikesed.

Hulk lapsi ei tea täpselt käskude algussõnu, rääkimata seletusest. — Andsin tänavu lastele õppimiseks kaks esimest käsku ja nõudsin täpseid vastuseid. Kahestkümmestviiest õpilasest olid esimesel korral ainult kaks käsud hästi ära õppinud. Teised püüdsid oma sõnadega seletada. Ja need olid seitsmenda õppeaasta õpilased.

Ja nüüd kirik. — Oma pika ajaloo jooksul on kirik alati pidanud silmas koguduse laste usulist kasvatust. Vanal kirikul ei olnud küll erilisi asutisi lastele usulise hariduse andmiseks. Vanemad lapsed käisid jumalateenistusel ja võtsid osa katehumeenide õpetusest. Kloostritesse, eriti just Öhtumaal, võeti vastu lapsi ja anti neile praktiliste õpetuste kõrval ka usuõpetuses juhutusi. Täpsemat meie vana kiriku usuõpetuse kohta midagi ei tea. Kuna vanas kirikus usuline ettevalmistus lõppes ristimisega, siis keskajal usuline kasvatus just ristimisega algabki. Keskaja kirik nõuab oma noortelt apostoolikumi, Meie Isa palve, 10 käsu, Ave Maria ja 7 sakramendi tundmist. Piiblitähtsust puudub täiesti.

Tuttav on aga Luteri hool usulise kasvatuse edendamise ja levitamisest ja tema nõue üldhariduse andmisest lastele nii linnas kui ka maal. Eks ole tema katekismid just usulise kasvatuse andmise otstarbeks kirjutatud.

Ja seda eesmärki on luterline kirik alati taotlenud suuremate ehk vähemate tagajärgedega. Kuhu tungis usupuhastuse kirik, sääl tekkisid ka koolid, sääl hakkas hariduselu edenema. —

Kadunud prof. P. Põld ütleb õieti: Eesti rahvakool on usupuhastuse kiriku laps. Kirik asutas kooji ja loomulikult oli neis kooles usulise kasvatuse nõue esikohal. Kuid laps sirgus, hoolealune kasvas ja salgas oma kasvataja ära, vabanes hoole alt, ega tahtnud midagi teada enam neist juhtnööridest, mida kasvataja talle armastusega, aga vahest ka valjusega oli kaasa annud. — Kirik oli koolide ülevaataja, revideerija, ta on seda paljudes protestandi usu maades praegugi. Aga selle kõrval teeb kirik ka otsekohest usulist kasvatustööd küll lastejumalateenistuste, küll pühapäevakoolide korraldamise kaudu. Ta on mitmel pool seda teinud kaunite tagajärgedega. Kirik peab seda tööd tegema. Ka neis riigis, kus laste usuline kasvatus veel au sees, on

kirik juba ammu arusaanud sellest ülesandest ja edendab lastejumalateenistuste ja pühapäevakoolide kaudu laste usuelu, aitab kaasa kodus ja koolis antud usuliste tunnete süvendamiseks ning õpetab lapsi nagu täiskasvanuidki III käsku täitma.

Oli huvitav viibida möödunud suvel Soomes pühapäevakoolide 100 aastasel juubelil. Olin pühapäevakoolide hälli juures Nurmijärvil, kus mai kuul avati pühapäevakoolide isale Joh. Fr. Bergh'ile mälestussammas, samuti viibisin augusti kuul Helsingis, mil sääl peeti ülemaalist pühapäevakoolide juubelipidustusi. —

Töö, mis algas 100 aasta eest üsna väikeselt, on aegamööda kasvanud väga suureks, ja ligi 200.000 soome last — 20.000 uskliku inimese juhtimisel kuulevad igal pühapäeval pühapäevakoolis evangeeliumi laste sõbrast Jeesusest, —

Aeg, mil tekkisid sääl esimesed pühapäevakoolid, oli usuliselt elav aeg. Piibli keelt kõneldi veel kodudes, usuline traditsioon oli tugev. Aga just usulise äratuse tagajärjel tundis Joh. Fr. Bergh, kes oli ise saanud tunda Kristuse suurt halastust enese kohta, tungivat tarvidust, et vanemad juba varakult lapsi hakkaksid juhtima kitsal teel, — ja et kirik selle asja organiseerimise oma kätte peab võtma. —

Ametivennad vaimustusid Berghi algatusest, — ja paarikümne aasta möödumisel oli pühapäevakooli asi üldiseks asjaks saanud.

Praegu juhib soome pühapäevakoolide tööd pühapäevakoolide ühing, — asukohaga Helsingis. Ühingu on oma pääsekretär ja mitu tööjõudu. Ühing annab välja „Pyhäkoulu-lehti“, — ajakirja pühapäevakooli tegelaste jaoks ja „Lasten pyhäkoulu-lehti“ — laste jaoks. Ühing kirjastab ka teisi pühapäevakoolidesse puutuvaid raamatuid. Ühing korraldab kursusi ja koosolekuid pühapäevakooli juhtide ettevalmistamiseks ja edasiharimiseks.

Pyhäkoulu, — pühapäevakool on Soome koguduse elus täiesti endastmõistetav koguduse tööharu, ilma sellele ei ole ühtegi kogudust. Ei ole sääl tarvis hakata selgitama selle töö vajadust, vaid ametivennad räägivad meeldi teineteisele sellest, kuidas nende pühapäevakooli töö edeneb.

Olgu veel tähendatud, et pühapäevakoolide ühingu eesotsas on seisnud sääl nimekaid mehi. Praegune pääpiiskop Lauri Ingmann oli üle 25 a. pühapäevakooli ühingu esimees ja tunneb praegugi sellele tööle soojalt kaasa. —

Lisan veel juurde, et Soomes on usuõpetus aukohal. Sää! on kristlike kooliõpetajate liit olemas, sää! on usklikke koolinõunikke. — Ja siiski on pühapäevakoolide töö endastmõistetav. — Ja ta kannab vilja. —

Kuidas on lood meil? Meie kirik on senini lõpmata vähe teinud laste usulise kasvatusedendamiseks. Kirikult võeti usuõpetuse kontrollimise õigus, usuõpetus heideti koguni koolist välja! — Siis aga ajas meie kiriku rahvas rinna ette ja ütles: meie ei luba seda, — ja hääletas usuõpetuse kooli tagasi. — Kuid selle järele jäadi saadud loorberitele puhkama! — Ainult kord aastas said koguduste juhid vihaseks: kui oli tarvis esitada praostile aruanne ja sinna anda oma hinnang usuõpetuse ja laste usulise kasvatusedendamise kohta. Siis kirjutati tuttavaid lauseid. Neid oleme 10 a. jooksul kuulnud igal sinodil ja igal kirikupäeval. Ja need olid hädaldamised ja kaebused. — Seda korraldati peaaegu igal aastal. — Kaugemale ei saadud. — Nii ei saa meie edasi, — nii ükskõikselt ei tohi meie vaadata oma laste usulisele kasvatusedendamisele. On muidugi raske kogudustes, kus kodudes usuelu kadumas, kus koolid usulagedad, kirikul teha edukat usulist külvitööd laste juures, kes igal päeval teissuguses õhkkonnas, on raske, kuid mitte võimatu. —

Kui eelpool ütlesin, et Soome ametivendadel pühapäevakooli tarvidus ja töö üsna endastmõistetav, siis kahjuks, kõikide eesti koguduse juhtide kohta seda ei saa öelda. — Meil on terve rida neid õpetajaid, kes arvavad, et sellega on täidetud kõik ülesanded, kui igal pühapäeval peetakse jumalateenistusi, ristitakse lapsi, maetakse surnuid, laulatatakse ja leeritatakse inimesi. Vahest ka mõni haigesõit ja ükskord aastas ehk ka lastejumalateenistus. Mõnekümne aasta eest võidi ehk sellise tööga olla rahul. Nüüd aga mitte. — Meil tuleb tööviisides ümberorienteeruda. Praegune aeg on hoopis erinev endisest, — ja see erinev aeg nõuab meilt palju rohkem tööd.

On ka neid, kes sellist laste tööd üldse ei hinda. Nad ütlevad: meil ei ole usku selle tarvidusse. Olen kuulnud ütelnud: Sa näed omas vaimustuses liiga roosiliselt, kui arvad, et need lihtsad, ettevalmistamata inimesed, keda sa sead pühapäevakooli töölisteks, suudavad meie lastele midagi kasulikku pakkuda. Osalt võib ju neil olla õigus, kuid mitte täielikult. Olen päris kindel, et kui ka ilma erilise pedagoogilise ettevalmistuseta in-

mine armastuse ja usuga, ja palava palvega asub oma tööle, siis sellel tööolmel ei puudu tagajärjed. Kõigepealt üks nõue: saagu meie koguduse juhtidele — õpetajale, köstrile, aga ka juhatuse ja nõukogu liiketele selgeks: kirik peab tegema usulist kasvatustööd meie laste keskel. See on kiriku kohus, see on kiriku juhtivate meeste kohus. — Alles siis, kui selline selgus on saavutatud igas koguduses, kui iga õpetaja ja iga köster tunneb: ka mina, just mina — pean seda tööd tegema, siis on eeldused olemas, et töö võib edasi minna. — Ei tohi koguduse juhid rahulduda sellega, kui aastas peetakse 1—2 lastejumalateenistust ja kui sinna tuleb hulk lapsi, eriti mõne lastepeo puhul, mis korraldatakse üle kihelkonna. Lastetööd on tarvis plaanikindlalt teha. — Pühapäevakoolide võrk tuleb korraldada igas koguduses. Ja mida rohkem läheb korda pühapäevakoole ellu kutsuda, seda parem. Eesmärk olgu ikkagi: kõik koguduse lapsed pühapäeviti Jeesuse ette!

Ja siin kerkib üks teine valus küsimus: kust leida abilisi? — Selle küsimuse juures on paljud lootusetult käed longu lasknud ja öelnud: ma ei leia abilisi. — Muidu agarad ja vaimustatud koguduse juhid tunnistavad: ma ei leia. Mitmed on lubanud, aga neist ei ole ikkagi asja saanud. — Kuid Issand ütleb: kes otsib, see leiab, ja paluge, siis peab teile antama. — Usun, et ka kõige külmemas ja loimamas koguduses siiski leidub mõni usklik inimene, kes on valmis tööle rakenduma. Kuid hoolt on tarvis.

Oma kohta võin öelda: Leidsin kaunis kiiresti abilisi ka maal, kus rahvast tihedamalt elas. Nende abilistega tuleb aga pidada alalist kontakti. Kui ise selle kontakti loiumaks jätsin, arvates, et sellega nüüd töö juba läheb, siis lakkas pühapäevakool töötamast: juht väsis, ehk olid teised põhjused, miks lapsed ei saavat enam kokku tulla. Muidugi on raske seni, kuni ei ole veel väljakujunenud kindlaid pühapäevakooli tegelasi. Kuid mõne aja pärast on nad meil olemas. — Kui ise jällegi kontakti astusin mõne loobunud töölisega, kui selgitasin asja, siis oldi valmis tööd uuesti jätkama. Sellest üks järeldus: kui pühapäevakooli töö teie koguduses ei edene, siis katsuge enast läbi, ausasti, põhjalikult, ja küsige: kas olen ise kõik teinud, et töö edeneks? Siis leiame ka abilisi. —

Praegu ei ole veel statistilisi andmeid käepärast, kui palju pühapäevakoole meil tegutsemas ja kui palju neis lapsi käib. Kuid arvan, et möödunud aastal on töö siiski

edenevad ja mõneski koguduses rida pühapäevakooli tekkinud. Ilus kirjeldus ilmus „Pühapäevakoolis“ Nr. 1 s. a. pühapäevakoolide asutamisest Ambias. — Mul oli võimalus ka jälgida selle töö edu ajakirja üksiknumbrite tellimiste arvu suurenemisest mõnes koguduses. — Nii saatsin ühte Võrumaa kogudusse alul 1 eks. „Pk.“ — mõne aja pärast telliti sinna 5 eks. Nüüd aga 8 eks. — Ka teises Võrumaa koguduses kasvas tellimiste arv. Usun kindlasti, et õpetajad ei tellinud neid lehti mitte selleks, et nad kokkukõidetuina tolmuksid, — vaid iga lehe taga seisis arvatavasti laste grupp, mis pühapäeviti kokku tuli. Ja nii võib see töö igas koguduses edeneda.

On tarvis agaralt asuda tööle. Ütlesin eelmisel aastal ja ütlen praegugi: kui meie kohe ei alga oma laste kogumist kiriku ümber, siis võib see mõne aasta pärast hilja olla! Kui meie nüüd oma lapsed hooletusse jätame, siis võtavad teised nad oma hoolde. Vähemad uskkonnad on osavad pühapäevakoolide korraldajad. Suurtes linnades, — ja ka vähemates võime seda jälgida. Mõni aasta tagasi räägiti Tartus, et metodisti koguduse pühapäevakoolis käivat 400 last. — Tolal oli Pauluse koguduse lastejumalateenistusel, milliseid peeti üle nädala, vaevalt 100 last. — Ja kui lapsed juba väikestena on leidnud armsa kodu vähemate uskkondade palvesaalides, siis ei maksa pahanadada ja imestada, kui nad pärast meie juurest lahkuvad. — Veel kurvem on aga omi lapsi kaotada usuvastaste kätte. Ka nemad on osavad organiseerijad. Ka nemad tahavad lapsi omale saada. Nad moodustavad rakuksi, pioneerrühmi. — On viimane aeg tööle asuda, agarale tööle. Ükski õpetaja, ükski köster ei tohi olla ükskõikne. Keegi ei tohi end vabandada aja, oskuse või abiliste puudusega. Neid puudusi on võimalik kõrvaldada. Tööd tuleb alustada, või kus töö juba käimas, tuleb tööd innukalt edasi teha.

Nüüd veel natuke pühapäevakoolide töölistest. — Nagu eelpool tähendasin, on nende leidmine raskustega seotud, kuid ületamatud ei ole need raskused mitte. — Juhte on tarvis kasvatada ja arendada. Juba nende pedagoogilisi oskusi tuleb kasvatada, aga ka nende usuelu peame süvendama. — Väga tähtsad on pühapäevakooli tegelaste koosolekud. Linnas on see muidugi hõlbus. On endast mõistetav, et õpetaja kogub igal nädalal grupijuhid ja pühapäevakooli tegelased kokku. Neil koosolekuil võetakse läbi järgmise pühapäeva tekst ning antakse seletusi. Koosolek lõpeb palvega. Maal, eriti meie linnades ko-

gudustes ei ole lootagi, et pühapäevakooli juhid igal nädalal saaksid kokku tulla. Aga ehk saavad nad igal kuul kokku tulla. Pidagu õpetaja kirjavahetust nendega. Kui õpetaja kusagil külas palvetundi peab, siis päriku tingimata ka, kuidas pühapäevakooli töö edeneb ja andku juhatusi pühapäevakooli õpetajale. Väga tähtsad on pühapäevakooli tegelaste päevad. Neid peetagu tingimata ükskord aastas igas koguduses. Kavas olgu üks hingeheitav piiblitund, siis mõned referaadid. — Võimalust mööda ka üks proovitund ühes lauluõpetusega. Selline päev annaks küllalt õhutust. — Väga palju õhutust annavad ka praostkonna pühapäevakooli tegelaste päevad. Möödunud aastal pidasime ühe sellise Pärnus ja ka tänavu, kui Jumal aitab, tahame kokku tulla Pärnu-Jakobisse. Ülemaalistel koosolekutel on vähem tähtsust, sest sellest võivad ikkagi ainult lähedalolijad osavõtta. Kogudused peavad omalt poolt sellaseid päevi toetama. Võimaldatagu pühapäevakooli tegelastel prii sõit. On ju pühapäevakooli juhid tasuta töötajad. Ja selline ühine sõit oleks väikeseks tasuks, aga ta tooks palju kasu. Soovitan tingimata igas praostkonnas niisuguseid pühapäevakooli tegelaste päevi korraldada. Kava koostamine ei peaks olema võimata ja kõnelejaid on ka võimalik leida. Muidugi on muret, ja tööd, ja vaeva, ja kirjavahetust, kuid ilma selleta ei saa midagi kätte.

Ma lõpetan. — Suured ülesanded ootavad meid ees! Ärgem väsigem! Ammutagem, jõudu, elu Issandalt nende ülesannete täitmiseks. Saagem aru laste töö tähtsusest. Kord astume igavese Issanda ette. Küll on ilus, kui võime tulla ühes oma lastega ja ütelda: Vaata Issand, siin olen mina ja lapsed, keda sa mulle oled annud. Oh, et see oleks rõõmutund meile ja meie lastele, oh, et ükski laps ei puuduks. Selleks andku Jumal ise õnnistust! —

